

Jouni Luukkainen
Pääkaupunkiseudun ateistit ry
Castréninkatu 10 C 53

00530 HELSINKI

1 KANTELUKIRJOITUKSET

Kirjoitus 23.6.2005

Oikeuskanslerille osoittamassanne kirjoituksessa Te olette lausunut, että 26.12.2004 tapahtuneessa Aasian luonnonkatastrofissa alustavasti tunnistettuja suomalaisia kuolonuhreja kotimaahan lähetettäessä järjestetään uskonnollinen tilaisuus. Luterilainen matkaansaattohartaus koskee kaikkia, myös uskonnottomia vainajia. Tilaisuudet järjestetään ottamatta selvää, oliko henkilö eläessään ilmaissut, joko jäsenyydellä kristillisessä uskonnollisessa yhdyskunnassa tai muutoin erityisellä ilmoituksella, toiveensa siitä, että kuoleman jälkeen hänen ruumistaan käsitellään asiaankuuluvien uskonnollisin (kristillisin) menoin. Olette epäillyt, että menettelyä voidaan pitää vainajan hautaamattoman ruumiin käsittelynä pahennusta herättävällä tavalla ja siis hautarauhan rikkomisena.

Olette pyytänyt oikeuskansleria selvittämään, onko Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja sen Suomen lähetysseuran sisäasiainministeriön ja ulkoasiainministeriön suojeluksessa noudattama käytäntö asiaton.

Kirjoitus 29.7.2005

Kirjoituksessa olette viitannut aikaisempiin kanteluihinne ja niihin antamiini vastauksiin. Kanteluista dnro 255/1/05, johon olin vastannut 21.3.2005, koski Aasian luonnonkatastrofin uhreille Helsinki-Vantaan lentoasemalla järjestettyä vastaanottoa. Kantelu dnro 1374/1/05 koski evankelis-luterilaisen kirkon kirkkojärjestystä, joka sallii uskonnottomien vainajien siunaamisen vastoin hautaustoimilakia. Tähän kanteluun olin vastannut 24.5.2006.

Olette todennut, että kantelut liittyvät yhteen. Ne perustuvat siihen, että uskonnollinen yhdyskunta saa ottaa siihen kuulumattoman vainajan ruumiin tai tuhkan uskonnonharjoittamisen välikappaleeksi vain kyseisen henkilön eläessään antamalla kirjallisella luvalla. Lupa koskisi tuon uskonnollisen yhdyskunnan mukaisia hautajaisia, vaikka sitä voitaisiin soveltaa laajemmin, kuten matkaansaattohartauteen. Luonteeltaan lupa

olisi joko yhdyskunnalle esitetty toivomus tai omaisille hautajaisjärjestelyjä varten annettu suostumus. Lupakäsitteeseen kuuluu, ettei henkilön tarvitse ilmoittaa erikseen luvan epäämisestä, vaan riittää, ettei hän anna lupaa.

Mielestänne kirkkojärjestys on hautaustoimilain ja rikoslain vastainen, sillä haudaan siunaamiselta välttyäkseen olisi kirkkoon kuulumattoman henkilön erikseen ilmoitettava tahtovansa toisin. Siinäkin tapauksessa, että kirkkojärjestys estäisi vainajan haudaan siunaamisen, vainaja joutuu matkaansaattohartauden tai ekumeenisen muistohetken kohteeksi.

Olette esittänyt, että varauduttaessa vastaisiin suuronnettomuuksiin tulisi laatia ohjeet vainajien kohtelulle. Tähän liittyen olette todennut, että keskusrikospoliisi oli kerännyt kadonneiden omaisilta mm. tiedot uhrista ennen kuolemaa (AM-tiedot eli ante mortem -tiedot) ja DNA-tiedot, jotka toimitettiin Thaimaahan uhrien tunnistusryhmälle. Mielestänne samalla olisi voitu selvittää kirkkoon kuulumattomien kadonneiden osalta, olivatko he jättäneet kirjallisen toiveen haudaan siunaamisesta. Näin voitaisiin menetellä jatkossa.

Olette toivonut oikeuskanslerin puuttuvan kirkon virheellisenä pitämäänne käytäntöön, matkaansaattohartauksiin niillekin vainajille, jotka eivät ole sellaista osakseen toivoneet.

2 HANKITTU SELVITYS

Opetusministeriö on 26.9.2005 päivätyllä kirjeellään antanut lausuntonsa, johon on liitetty Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen 18.8.2005 päivätyt lausunnot.

Kirkkohallituksen lausunnossa on korostettu sitä, että kysymys on ollut äkillisestä ja poikkeuksellisen suuresta onnettomuudesta, jossa jouduttiin nopeasti luomaan asianmukaiset, vainajien arvoa ja omaisten tunteita kunnioittavat toimintamallit ja käytännöt. Lyhyt ja yksinkertainen rukoushetki on osa vainajien kotiinsaattamisprosessia, se ei ole vainajan siunaustilaisuus, siinä ei pidetä puheita, siinä ei ole musiikkia, ketään ei mainita nimeltä, vaan hetki toimitetaan anonyymisti. Papin toimittama rukoushetki ei kohdistu ensisijaisesti vainajaan, vaan on tarkoitettu läsnäoleville, vainajien kotiuttamista valmistelevalle henkilöstölle. Tämä näkyy myös toimituksen tekstivalinnoissa, joissa korostuvat muut kuin vainaja.

Ministeriö on lausunnossaan kiinnittänyt huomiota muun muassa siihen, että kantelu ei koske yksilöityä vainajaa, vaan asiaan liittyviä tapahtumia yleisesti. Kantelusta ei käy ainakaan suoranaisesti ilmi, ovatko jonkun vainajan omaiset ilmoittaneet tai onko muutoin tullut ilmi, että käytössä ollut menettely olisi loukannut jonkun vainajan vakaumusta. Ministeriön mielestä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon, ulkoasiainministeriön ja sisäasiainministeriön toiminnassa ei ole huomautettavaa.

3 VASTINE

Te olette antanut asiassa 13.11.2005 päivätyn vastineen. **Kirkkohallituksen lausunnon** osalta olette muun ohessa todennut, että matkaansaattohartausta koostuu papin lukemasta raamatunkohdasta ja rukouksesta Kirkollisten toimitusten kirjan Läheisen kuoltua -toimituksesta, ja se järjestetään eri arkutusvaiheiden välissä. Rukous on anonyymi. Vainajaan viitataan nimettömänä. Matkaansaattohartausta seuraa lyhyt hiljainen hetki. Tämän johdosta olette pitänyt oleellisena sitä, että vainaja on tilaisuudessa elimellisesti läsnä ja rukousten osana. Pelkkä hiljainen hetki olisi voitu järjestää uskonnottomille vainajille.

Siitä, että kirkon työntekijöillä on ammattitaitoa ja osaamista, jota tarvitaan kuoleman kohtaamisessa ja surussa sekä vainajien kohtelussa, olette huomauttanut, että kirkon työntekijöiltä puuttuu tarvittava asiantuntemus uskonnottomista ihmisistä ja vainajista.

Se, että 98 % vainajista saa kristillisen hautauksen, ei kerro sitä, kuinka moni vainajista oli joko kuulunut johonkin kristilliseen uskonnolliseen yhdyskuntaan tai sellaiseen kuulumatta esittänyt kirjallisen (tai ylipäätään todistettavan) toivomuksen kristillisestä hautaan siunaamisesta tai antanut omaisilleen suostumuksen sellaisesta hautauksesta.

Mielestänne kirkkoon kuulumattomuus itsessään on vahvempi kannanotto kuin kirkkoon kuuluminen, sillä harva on itse liittynyt kirkkoon. Kirkosta eroaminen tarkoittaa johdonmukaisesti ajatellen sitä, että jos joku kirkkoon kuulumaton haluaa kirkollisen hautauksen, on hänen ilmaistava tämä toivomus selvästi ja siis kirjallisesti.

Olette pitänyt virheellisenä käsitystä, jonka ^hhautarauhan rikkomisena rangaistava hautaamattoman ruumiin käsittely pahennusta herättävällä tavalla ^{liittyisi} olennaisesti vain hautaamiseen.

Opetusministeriön lausunnon osalta olette kiinnittänyt huomiota siihen, että ministeriön mukaan hautarauhan rikkomista koskeva rikoslain 17 luvun 12 §:n säännös ei sovellu matkaansaattohartauteen. Olette viitannut ministeriön hautaustoimilain eduskuntakäsittelyn yhteydessä hallintovaliokunnalle antamaan vastineeseen 13.12.2002, jossa selitettiin, että hautarauhan rikkominen hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävän käsittelyn muodossa oli mahdollista myös psyykkisenä tekona, ei vain fyysisenä, kuten rikoslain esitöissä. Eduskuntakäsittelyssä teolla tarkoitettiin myös vainajan tahdon vastaista hautaan siunaamista ja muita uskonnollisia toimituksia vainajalle. Ministeriö ei torju tätä rikoslain tulkintaa, että hautaan siunaaminen voisi olla hautarauhan rikkomista, mutta katsoo silti, että matkaansaattohartaudet eivät ole hautarauhan rikkomista.

Lisäksi olette vedonnut hautaustoimilain periaatteeseen, että vainajan vakaumusta on kunnioitettava hautauksessa. Hautarauhan rikkomista koskeva rikoslain säännös kattaa mielestänne vainajan käsittelyn heti kuolinhetkestä alkaen ja koskee siis vainajille järjestettäviä kirkollisia hartaustilaisuuksia.

4 LISÄKIRJOITUKSET

Te olette toimittanut asiassa vielä 28.12.2005, 29.1.2006 ja 14.8.2006 päivätyt lisäkirjoitukset.

49
Kirjoituksessa 29.1.2006 olette esittänyt, että suuronnettomuuksien uhrien käsittelysääntöjä uudistettaessa ja muutettaessa on vainajan eläessään tekemien ratkaisujen ~~on~~ oltava ohjeena ottaen huomioon, että hautaustoimilaki puhuu vainajan muiston, katsomuksen ja toivomusten kunnioittamisesta.

Kirkkohallituksen lausunnossa esitetystä näkemyksestä, että mielipiteenne johtaisi vainajan omaisten uskonnonharjoittamisen rajoittamiseen, olette huomauttanut, että kirkkohallitus vedotessaan perustuslain takamaan uskonnonharjoittamisen vapauteen ei ajattele lainkaan vainajaa. Mitä vainajan perusoikeuksiin tulee, olette lainannut professori Martin Scheinin kirjallista asiantuntijalausuntoa 21.1.2003 eduskunnan perustuslakivaliokunnalle hautaustoimilakia koskevasta hallituksen esityksestä (He 204/2002 vp):

“Vainaja ei ole elävä ihmisyksilö eikä siten Suomen perusoikeusjärjestelmän yleisten oppien mukaan perusoikeuksien subjekti. Yksilön hautaamista tämän vakaumusta loukkaamatta ja ilman syrjintää on silti pidettävä perusoikeuskysymyksenä, koska ... c) ihmisarvon loukkaamattomuutta koskeva perustuslain 1 §:n säännös ulottaa vaikutuksensa laajemmalle kuin elossa olevien ihmisyksilöiden kohteluun.”

/ee
Kirjoituksessa 14.8.2006 olette todennut, että eduskunta säätäessään hautaustoimilain ja sitä ennen rikoslain 17 luvun 12 §:ää koskevan muutoksen (563/1998) ei ollut voinut ottaa kantaa siihen, että kirkkojärjestyksen mukainen käytäntö saattaisi johtaa näiden lakien rikkomisen. Kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:ään perustuvan siunaamiskäytännön lainmukaisuus jäi näin auki hautaustoimilain tullessa voimaan 1.1.2004.

105
Hautaustoimilain säätämisessä eduskunta asetti vainajan katsomuksen ja toivomukset etusijalle. Hautaustoimilaki antaa ihmiselle itselleen vallan määrätä hautajaisten järjestelyistä. Kirkkojärjestys ei lähde vainajan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta, vaan päinvastoin siitä, että ihmisen päätös elää ja kuolla kirkkoon kuulumatta ei merkitse mitään hänen kuolemansa jälkeen, vaan hänet voidaan haudata hänen ei-kirkollisen katsomuksensa vastaisesti, ellei hän alistu noudattamaan kirkon vaatimusta “ilmaista selvästi tahtovansa toisin”.

Kirkkojärjestys on toissijainen hautaustoimilakiin nähden, ei rinnakkainen, sillä uskonnollisten yhdyskuntien on toimittava lakia noudattaen. Kirkkojärjestyksen säännöksen tai ainakin sen soveltamisen on sopeuduttava hautaustoimilakiin. Hautaustoimilain mukaisesti vainaja ja hänen katsomuksensa ovat ensisijalla, eivät omaiset ja heidän katsomuksensa.

Olette todennut, että opetusministeriön hautaustoimilakiehdotuksen käsittelyn yhteydessä eduskunnan hallintovaliokunnalle antamassa vastineessa 13.12.2002 oli pidetty tarpeettomana ottaa lakiin erillinen säännös, jossa vainajan tahdon vastainen siunaaminen säädettäisiin rangaistavaksi. Vastineessa viitattiin rikoslain 17 luvun 12 §:ään (kuten lakiehdotuksen 2 §:n perusteluissakin). Oleellista on, että ministeriö tarkoitti hautarauhan mahdollista rikkomista myös psyykkisellä tavalla eli vainajan katsomuksen vastaisilla hautajaisilla.

Edellä omaksuttu laaja tulkinta soveltuu lentokentällä suoritettuun matkaansaattohartauteen, jossa mahdollisesti on kyse vainajan katsomuksen vastaisesta häneen kohdistuvasta uskonnollisesta toimituksesta hänen ruumiinsa äärellä.

5 RATKAISU

Totean, että Te olette kirjoituksissanne matkaansaattohartauden ohella kosketellut myös aiemmin esillä olleita asioita eli kirkkojärjestyksen sisältöä ja ekumeenista muistotilaisuutta.

Kirjoitusten eri kohtien osalta ilmoitan seuraavaa.

Kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §

Hautaustoimilaki on yleislaki. Kirkkojärjestyksen on kirkolliskokous hyväksynyt vuoden 1993 kirkkolain 2 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla. Säännöksen mukaan kirkkojärjestyksessä säädetään tarkemmin kirkon hallinnosta ja annetaan määräyksiä myös kirkon toiminnasta. Kirkkojärjestys koskee evankelis-luterilaista kirkkoa ja sen jäseniä. Kirkon pyhiä toimituksia koskeva kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 § koskee kirkkoon kuulumattoman kirkollista hautaan siunaamista ja sitä koskevaa papin harkintaa.

Säännös lähtee siitä, että kirkkoon kuulumatonta ei siunata hautaan. Henkilö voi eläessään esittää toivomuksia ja antaa hyvinkin tarkkoja ohjeita hautajaisista ja niiden järjestelyistä, mutta näin ei käytännössä liene useinkaan asianlaita. Mahdolliset toiveet on yleensä tullut esittää niille, jotka hautaamisesta huolehtivat. Näin ollen omaisilla tai muilla läheisillä on parhaat tiedot siitä, onko kirkkoon kuulumaton vainaja esittänyt toivomuksia hautaamisesta. Säännöksessä korostuu omaisten tai muiden hautauksesta huolehtivien asema. Mitä henkilö itse viime vaiheissa asiasta on ajatellut, ei kuitenkaan ole aina selvillä. Lähtökohta säännöksessä kuitenkin on, että välttyäkseen kirkolliselta hautaan siunaamiselta kirkkoon kuulumattoman henkilön ei ole tullut ilmaista tätä koskevaa tahtoaan kirjallisesti, joskaan ei voitane kiistää sitä, että säännös antaa käytännössä omaisille ja muille läheisille vallan tulkita ja ilmoittaa, mikä vainajan tahto on ollut. Näkökohta korostaa asianomaisen papin selonottovelvollisuutta, jotta asiassa ei meneteltäisi hautaustoimilain tarkoituksen vastaisesti.

Totean, että Te olette pyrkinyt tuomaan esiin uusia näkökohtia. Nuo näkökohdat, jotka on otettu huomioon asian arvioinnissa, eivät nähdäkseni ole sellaisia, että minulla olisi niiden johdosta aihetta tarkistaa niitä johtopäätöksiä, joita olin tehnyt ratkaisussani 24.5.2006 dnro 1374/1/04.

Ekumeeninen muistotilaisuus

Helsinki-Vantaan lentoasemalla järjestetyn muistotilaisuuden osalta kirjoituksissa ei ole tuotu esiin sellaisia näkökohtia, että minulla olisi aihetta päätyä myöskään toisenlaiseen lopputulokseen kuin mihin olin ratkaisussani 21.3.2005 päättänyt.

Matkaansaattohartaus

Asiassa saadun selvityksen mukaan matkaansaattohartaus poikkesi ekumeenisesta muistotilaisuudesta muun muassa siinä, että arkut ja vainajat olivat läsnä. Jos se näkökohta, että hartaustilaisuus rukouksineen oli ollut uskonnon harjoittamista, on oikea, lienee katsottava, että myös vainajat olivat olleet tilaisuuden kohteina ja uskonnonharjoittamisen piirissä.

Asiassa ei toisaalta ole ilmennyt, oliko kaikille vainajille järjestetty tällainen tilaisuus, ja oliko tilaisuuksissa ollut mukana vainajia, jotka kuuluivat muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan. Vainajien suuren lukumäärän vuoksi ei voida pitää poissuljettuna, että joukossa olisi ollut myös vainajia, jotka eivät ole kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan. Mahdollisuutta selvittää, kuinka moni näistä henkilöistä olisi eläissään suhtautunut kielteisesti tilaisuuden järjestämisen, ei ole mahdollista luotettavasti selvittää.

Totean, että tilaisuuksien taustalla ollut suuronnettomuus on kohdannut uhreja riippumatta siitä, millainen heidän uskonnollinen asennoitumisensa on ollut. Uhrien tunnistamisen jälkeen vainajille yhteisiä matkaansaattohartauksia järjestettäessä jäi luultavasti vähemmälle huomiolle se seikka, että vainajien uskonnollinen asennoituminen saattoi poiketa toisistaan ja miten mahdollisten uskonnottomien vainajien mukanaanolo saattaisi vaikuttaa tilaisuuteen. Tiedossani ei ole, että jonkun uskonnottoman vainajan omainen olisi esittänyt arvostelua tilaisuuksien sisällön johdosta. Ottaen huomioon tilaisuuden sisällön ei mielestäni ole perusteita katsoa, että tilaisuus olisi kohdellut pahennusta herättävällä tavalla uskonnottomia vainajia niin, että kysymys olisi rangaistavaksi säädetystä hautarauhan rikkomisesta.

Te olette esittänyt, että suuronnettomuuden uhrien käsittelyä varten tulisi laatia ohjeet ja tässä tarkoituksessa kiinnittänyt huomiota uskonnottomien vainajien selvittämiseen ja kohteluun. Sen harkitseminen, millaiset ohjeet tulisi laatia ja miten uskonnottomien vainajien kohtelua kehittää, ei kuulu

oikeuskanslerin, vaan asianomaisten viranomaisten toimivaltaan. Tiedoksi asian ratkaisusta lähetän jäljennökset tästä vastauksesta opetusministeriölle ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitukselle. Muihin toimenpiteisiin ei asia ole antanut minulle aihetta.

Oikeuskansleri

Paavo Nikula

Esittelijäneuvos

Jorma Snellman